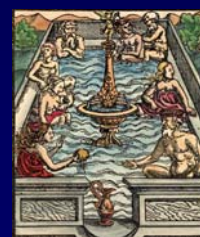

Zábava a volný čas

Pieter Bruegel starší – dětské hry 1560

Volný čas – svátky a oslavy

Volný čas pro individuální odpočinek a jeho svobodné využití prakticky neexistoval.

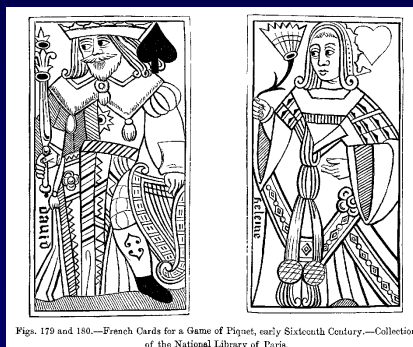
Oslavy, svátky, obyčeje a společenské akce byly součástí pracovní sféry a nebyly od ní odděleny – práce se díky nim často a mnohdy libovolně přerušovala.

Zábava a slavnosti nebyly jen věcí odpočinku – podstatná dimenze společenského života řídicí se často složitými pravidly, mnohdy slavnosti sloužily sebe identifikaci a sebe prezentaci.

Soutěže a hry

Velmi rozšířené hraní různých her – lidé ve všech sociálních vrstvách od řemeslníků přes šlechtice po duchovní – hrálo se doma, na ulici a především v hostincích.

Specifické hry pro různé sociální skupiny. Nejrozšířenější karty, kostky, vrhcáby (backgammon) nebo kuželky.

Figs. 179 and 180.—French Cards for a Game of Piquet, early Sixteenth Century.—Collection of the National Library of Paris.

Rodina při karetní hře 16. století.

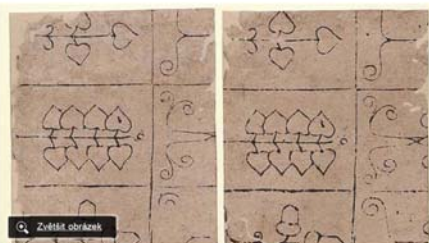
Šlechtické páry při karetní hře
18. století.

Jost Amman – hrací karty
1588 Norimberk.

Nejstarší čertovy obrázky našli knihovníci v Olomouci

Kuriózní nález nejstarších dochovaných karet na Moravě se nedávno podařil pracovníkům Vědecké knihovny v Olomouci (VKOL). Stalo se tak při výběru poškozených starých tisků pro restaurování.

pátek 26. února 2010, 13:30 - Olomouc

„Karty byly použity jako makulatura knižní vazby geologického spisu Konráda Gesnera z roku 1565. Ize tedy předpokládat, že pocházejí z doby před tímto datem,“ řekl Právu v pátek Miloš Korhoň z VKOL.

Pro zpevnění knižní vazby podle něj sloužilo šestnáct archů o rozměrech přibližně 10x15 cm vždy s několika karetními listy. Karty jsou tištěné technikou dřevofez, nejsou kolorované a s největší pravděpodobností se jedná o nevyužitý zásobník tiskárny či vadný tisk. V těchto dnech se po restaurování vrátily zpět do depozitáře knihovny.

▲ Karty nalezené v Olomouci pocházejí z poloviny 16. století.
FOTO: Vědecká knihovna Olomouc

„Při restaurátorském zákroku byly karty vyjmuty z knižní vazby, jednotlivé archy s kartami od sebe byly odděleny a chybějící části byly vyplněny papírovinou. Všechny archy byly adjustovány na lepenkovou desku,“ uvedl Korhoň.

Případní zájemci mohou podle něj karty vidět v elektronickém katalogu knihovny (<http://aleph.vkol.cz>), kde jsou digitální snímky karet připojeny k záznamu o knize (signatura 15.258).

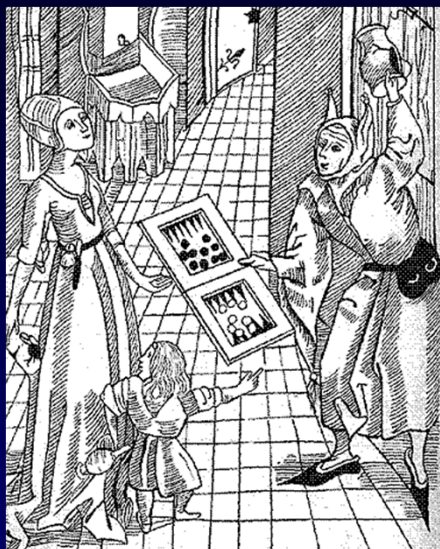
Karty nalezené v Olomouci pocházejí z poloviny 16. století.

FOTO: Vědecká knihovna Olomouc

„Podobných karetních sad se dochovalo velice málo, byly často používány a navíc nebyly tištěny na příliš kvalitní papír. Nejstarší obdobné karty z roku 1547 jsou dochovány ve Slezském muzeu v Opavě, další srovnatelně staré jsou pouze v Praze. Olomoucké karty jsou tedy podle všeho nejstaršími dochovanými hracími kartami na Moravě,“ dodal Korhoň.

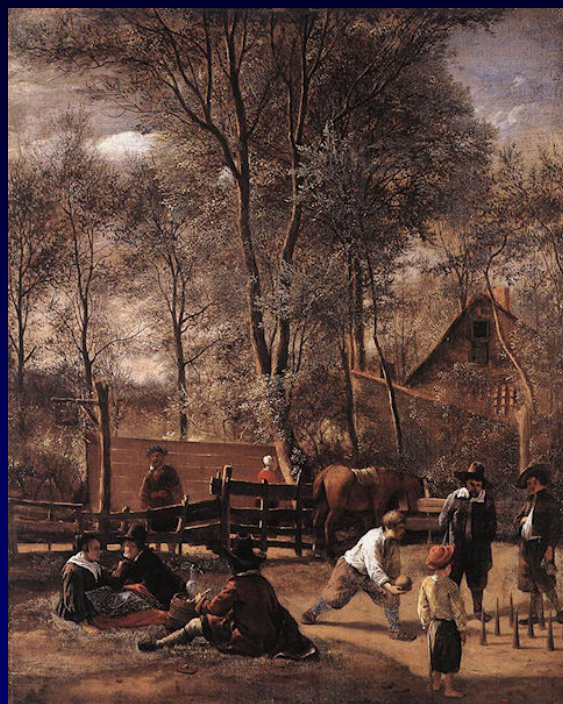
Hádka u vrhcábů – Jan Steen 17. století.

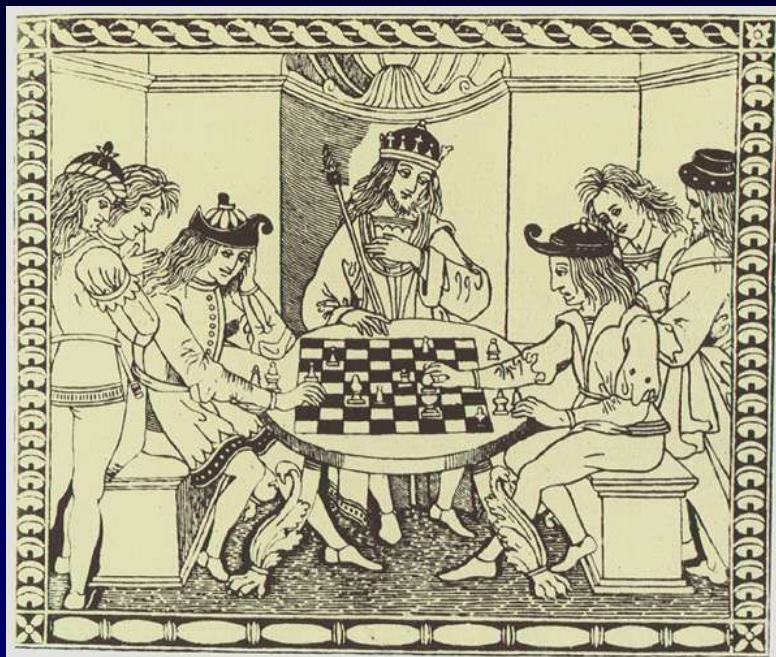
Vrháby

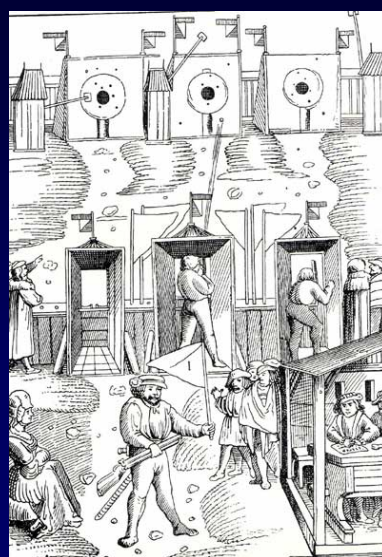
Vojáci při hře v kostky - 16. stol.

Jan Steen – hráči kuželek
1660.

Rozšířeny i míčové hry, pořádání veřejných zápasů, střeleckých soutěží apod.

Od 16. století vznikaly především ve větších městech veřejná hřiště či míčovny.

Míčovna v Koburgu v 17. století.

Rozšířeny soutěže v pití – především tzv. připíjení kdy musel hráč vypít tolik, kolik vypil jeho předchůdce – rozšířeno mezi sedláky i šlechtou.

Hodně se pilo při všech slavnostech - muži i ženy – silná kritika vrchnosti a církve. Později zakládání tzv. bratrstev střídmych.

Tanec

Velmi rozšířená zábava v období raného novověku – vymezený čas a místo pro tanec neexistoval, ale tančilo se jak doma tak při veřejných slavnostech, v hostincích, na ulicích či v kostele.

Mnoho tanců bylo hromadných. Běžné párové ale i umělecké sólové tance.

Tančilo se při každé veřejné prezentaci – existovaly tzv. divoké a mírné tance.

Divoké tance a reje postupně omezovány vrchností a církví, ale nikdy nezanikly.

Pieter Bruegel starší – vesnické tance při svatbě 1566.

Pieter Bruegel mladší – vesnické tance při svatbě 1616.

Pieter Bruegel mladší – májové tance 17. století.

Ve šlechtickém a patricijském prostředí se rozvíjely vlastní taneční formy – které tříbily vybrané a civilizované vystupování. Menuet – tanec, který se rozšířil v 17. století z francouzského prostředí a představoval vrchol šlechtické vytříbenosti a elegance.

Hudba – patřila k tanci – hrálo se při všech slavnostech, v kostele, na svatbách, jarmarcích atd.

Rozšířené hudební nástroje – píšťaly, dudy, housle, rohy či bubny.

Vesničané si často ke slavnostem najímali potulné muzikanty. Města často zaměstnávala vlastní hudebníky.

U šlechtických dvorů existovaly i profesionální vícečetné kapely.

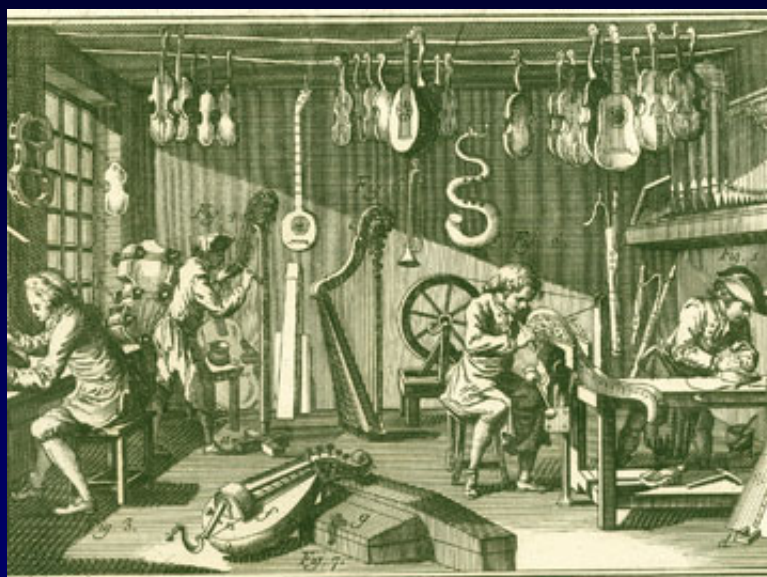
V 17. a 18. století rozvoj domácí měšťanské hudby k poslechu.

Kapela u šlechtického dvora v 18. století.

Hudebně založená rodina bohatého měšťana – 17. století.

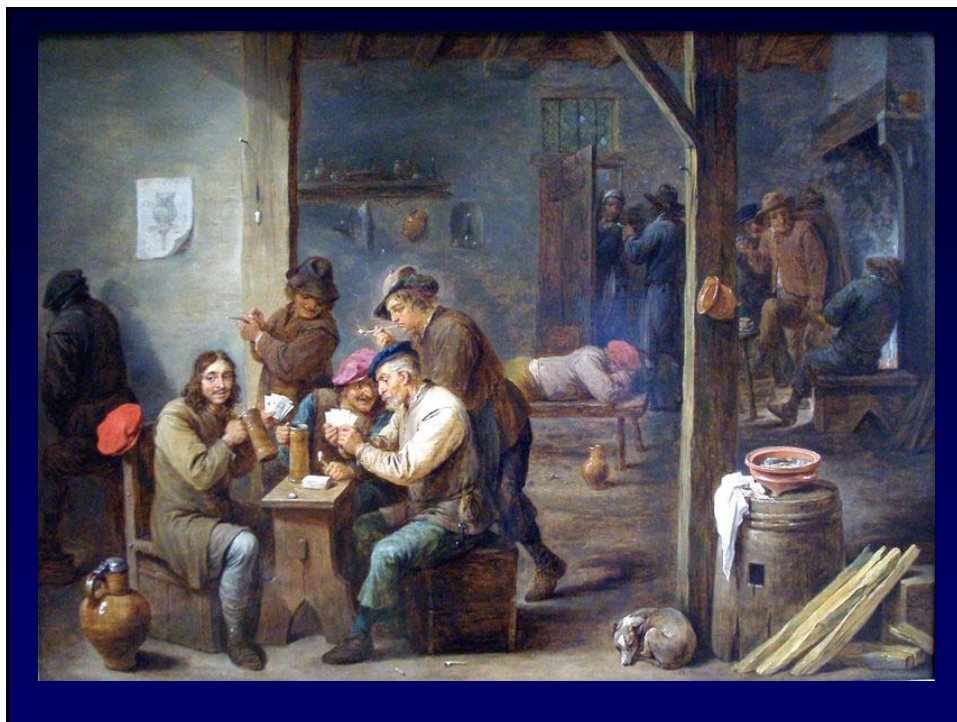

Hostinská kultura

Centry lidové zábavy byly hostince – často místo konání oslav, pro které byly prostory soukromých domů příliš malé.

K vedení hostince bylo potřeba povolení vrchnosti – kontrola cen, zamezení nepřístojnostem.

Hostince navštěvovány i panstvem – později oddělení hostinců pro elitu. V 18. století vznik kaváren pro urozenější společnost. Vznikaly také první hotely pro urozenou klientelu.

Kavárna v 17. století

Slavnosti a oslavy – čas pro zábavu

Daleko větší počet oslav a svátků než dnes – oslavy k různým příležitostem – spjaté s církevním kalendářem (vánoce, velikonoce, svátky svatých atd.), ročním zemědělským cyklem, významnými životními událostmi (křest, svatba, pohřeb), veřejné slavnosti různých spolků, cechů, bratrstev, gild apod.

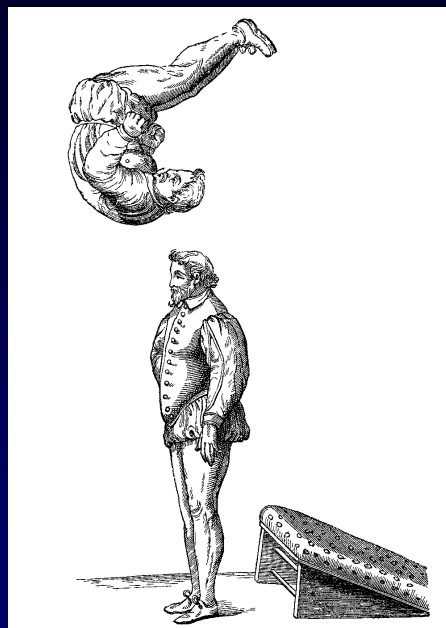
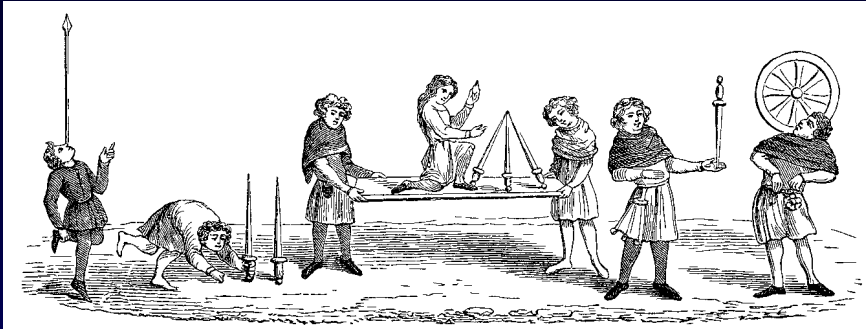
Oslavy, svátky a zvyky při nich praktikované se regionálně odlišovaly. V průběhu raného novověku dochází postupně ke změnám těchto oslav. Ještě v 16. století se svátky slavily často společně za účasti elit i prostého lidu. Od 17. století se elity distancují od lidových slavností a zábav. Postupně regulování a „umravňování“ oslav a svátků.

Tržiště a trhy – místa obchodu i zábavy

Shromáždění lidí při týdenních, ale zejména výročních trzích – kromě hospodářských funkcí také příležitost k různým představením a zábavám.

Ke koloritu těchto Jarmarků jakožto velkých lidových shromáždění patřili také různí kejklíři, potulní muzikanti, medvědáři, artisti, léčitelé a provozovatelé nejrůznějších atrakcí.

Většinou různá omezení a zákazy ze strany vrchnosti – nepovolování vstupu do země či města různým „*potulným muzikantům, medvědářům, kejklířům, provazochodcům, léčitelům zubů, komediantům a jiným podobným lidem*“ – realita jiná – oficiální zákazy porušovány.

Hieronymus Bosch - Kejklíř

Masopust - Karneval

Soubor oslav spojený s blížícím se začátkem půstu před velikonocemi (z latinského *caro* maso + *vale* sbohem, u nás maso - půst).

Různé formy masopustu rozšířené v raném novověku po celé Evropě.

Nazýván svátek všech svátků, svátek převráceného světa bláznivé dny apod.

Lidová slavnost překračující všechny sociální vrstvy – účast všech stavů - postupem času vyčleňování společenských elit.

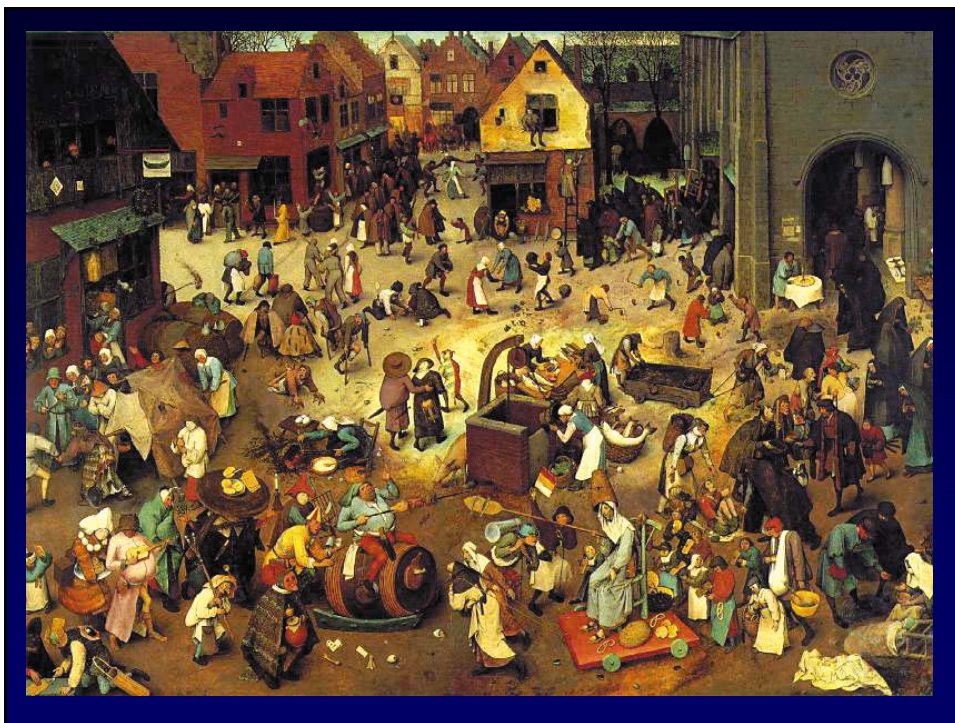
V průběhu masopustu vládla nevázanost, rozhazovačnost a extáze, tedy způsoby chování, pro které nebylo v běžném životě místo.

Tři hlavní témata oslav:

Hojnost jídla a pití – nezvyklé množství – nenasytnost vyjadřovaná i symbolicky.

Svátek smyslnosti – masopustní zvyky a hry byly plné sexuálních narážek a dvojsmyslů.

Symbolická (někdy i reálná) oslava násilí a ničení – lidé se provokovali, pranýřovaly se nedostatky, slovně napadána byla i vrchnost – různé hry a soutěže až násilného typu. Uvolňování agrese symbolicky i reálně.

Šlechtické oslavy a slavnosti

Specifické – pro uzavřenou sociální skupinu – šlechta se v průběhu raného novověku stále více oddělovala od ostatních sociálních skupin.

Dvorské oslavy tvořily součást panovnického kultu a vladařské praxe – šlechta zbavovaná politické moci a bezprostředních úkolů spojených s vládou si vytvářela nový životní styl spojený s kulturou oslav (odívání, stolování, tance, jazykový styl apod.).

Slavnosti sloužily k veřejné prezentaci panovníka, šlechty a její kultury a výsadního postavení.

Šlechtické oslavy a slavnosti

Oslavy byly precizně organizovány – nebylo místo pro náhodu či chaos – zábava probíhala podle „protokolu“.

Kultura slavností a zábav spojená se dvorem byla nesmírně nákladná a pohlcovala větší část státních příjmů.

Změna slavností v průběhu raného novověku – ještě v 16. století pompézní a hlučné oslavy – v 18. století slavnosti jednodušší a více soukromější.

Oslavy se řídily kalendářem šlechtické společnosti, který se téměř nepřekrýval s kalendářem svátků ostatních sociálních skupin.

Šlechtické oslavy a slavnosti

Program oslav a zábav byl velmi rozmanitý – některé prvky však byly velmi časté – záliby v lovu, maškarních rejích, plesech, divadelních a operních představeních.

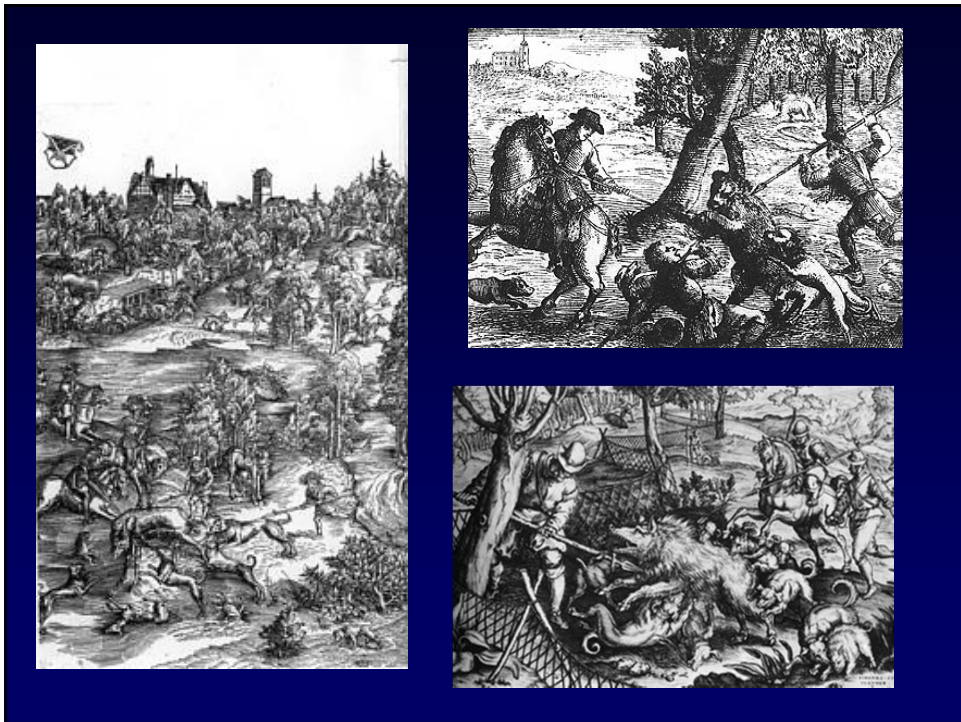
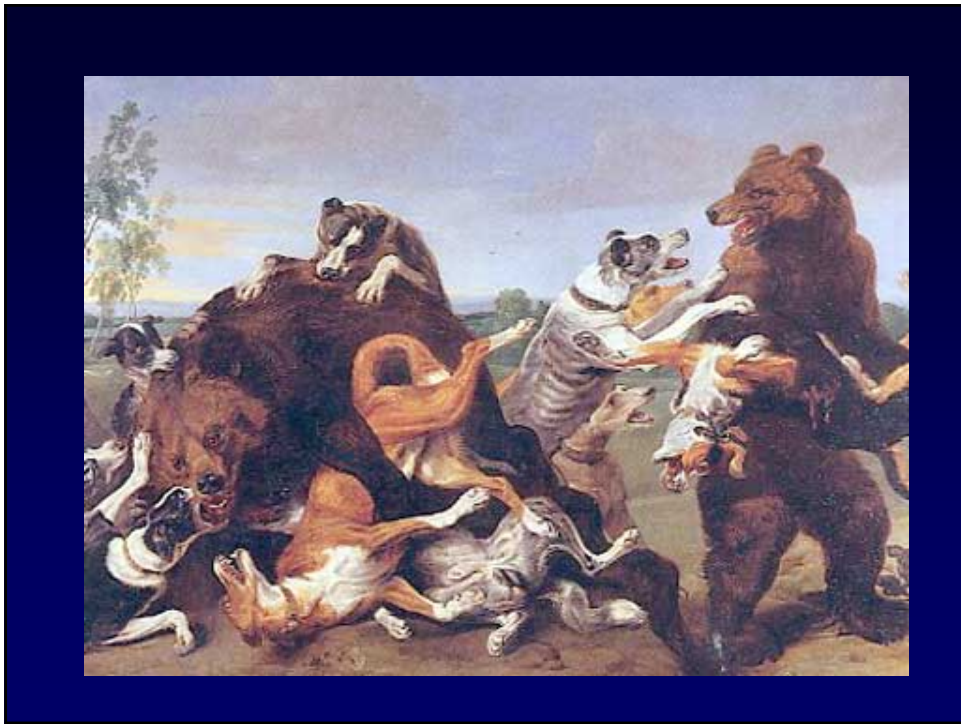

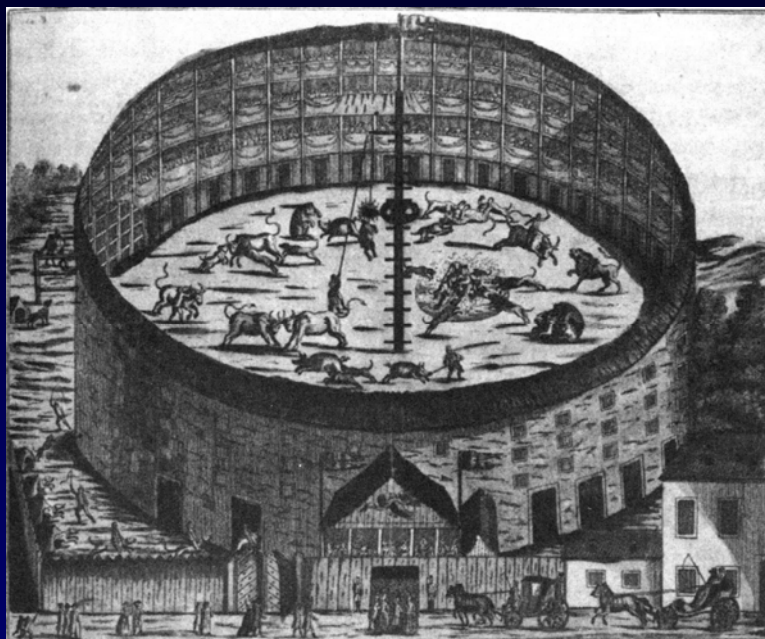
Velké turnaje od 15. století jen výjimečně – vážnější souboje nahrazovány spíše žertovnými kláními – vypolstované zbraně – minimalizace zranění – žertovná klání se rozšířila i do lidových slavností až do 18. století.

Lovy a štvance zvěře – jak ve venkovním prostředí šlechtických lesů tak v uzavřených prostorech určených pro pobavení obecnosti – ve velkých městech budovány dokonce speciální prostranství či amfiteátry určené pro štvance – v některých velkých štvancích byly používána i exotická zvířata (zubří, buvoli, tygři, lvi atd.). Veřejné štvance se těšily mezi šlechtou velké oblibě.

Amfiteátr pro štvance zvěře ve Vídni.

Oblíbené také veselé maškarády a imitace venkovského života (jarmarky, selské hospodářství či svatby apod.)

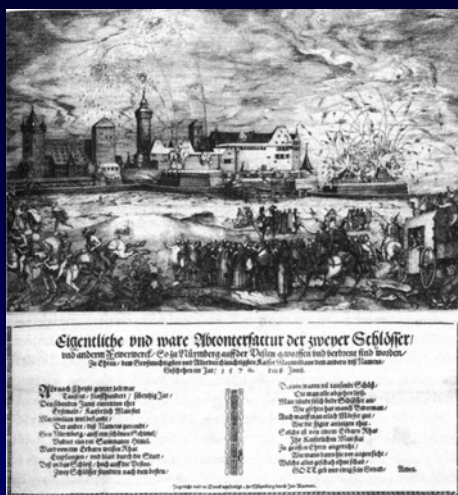
Ke dvorským slavnostem patřila divadelní představení a u velkých dvorů i opery – většinou zvané kočovné divadelní společnosti (časté velkolepé mytologicko-alegorické hry k oslavě šlechty a panovníka, ale i komedie – často velký počet herců a výpravné kulisy).

Ohňostroje – velmi nákladné – dovolit si je mohly jen největší šlechtické dvory. Zpravidla vyvrcholení větších šlechtických slavností u zvláštních příležitostí. Prezentace vládnoucí moci – fascinace dvorské společnosti i prostého lidu. Vrchol na konci 16. a v 17. století od poloviny 18. století ztráta obliby.

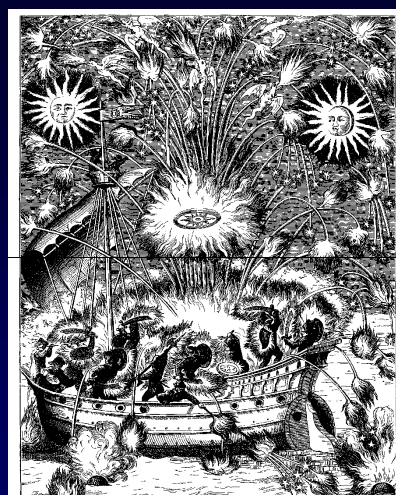

Pompézní maškarní ples ve dvorním divadle v Bonnu 1784.

Slavnostní ohňostroj pro císaře Maxmiliána II. v Norimberku, 1570.

Ohňostroj s imitací námořní bitvy - 1630.

Kultura slavností a zábav v evropském raném novověku

Období s vysokým počtem různých slavností a oslav – typické velké veřejné oslavy – značná míra plýtvání a marnotratnosti.

V mnoha slavnostech akcentován protiklad ke všednímu světu a jeho normám – ovšem kultura slavností se nevyvíjela mimo rámec každodennosti a práce.

Obecně se projevuje snaha vrchnosti a církve disciplinovat divoké oslavy do kultivovanějších forem.

Postupná distance šlechtických elit od lidových slavností a vytváření vlastních kulturních norem.